

Pražský lingvistický kroužek

Založen 6. října 1926 a úředně zaregistrován v roce 1930, obnoven v roce 1990 Oldřichem Leškou.

K zakládající skupině patřili Češi Vilém Mathesius, Bohumil Trnka, Bohuslav Havránek a Jan Mukařovský. Z cizinců k základním myšlenkám nejvíce přispěli Roman Jakobson, Nikolaj Sergejevič Trubeckoj a Sergej Karcevskij.

1. Pojem funkce

V této základně českého strukturalismu lze odkrýt – **dvojí pojetí funkce a funkcionalismu**. V obou však šlo o funkci ve významu „úkol“:

jedno pojetí – filozoficko-teleologické se pojí s osobou **R. Jakobsona**,

druhé – sociologicko-pragmatické – se jménem **V. Mathesia**.

Funkce – v Pražské škole – označuje především „úkol“/účel, který jazykové prostředky s ohledem na lidské výrazové potřeby plní.

- Funkce jazyka (nebo řeči) v souvislosti = a) soubor jazykových prostředků (funkční styly);

b) jazyk jako celek = funkce jazyka spisovného – komunikativní vs. estetická funkce (básnického) jazyka.

Zpočátku představitelé Pražské školy rozlišovali vlivem ruského formalismu (G. O. Vinokur, 1923) dvě základní jazykové funkce, a to: 1. **komunikativní** a 2. **poetická/estetická** (resp. básnická).

Komunikativní funkce umožňuje sociální kontakt prostřednictvím jazykových prostředků, **funkce poetická** odhaluje strukturu jazykových prostředků.

Pojetí **estetické funkce** (J. Mukařovský) bylo formulováno jako zaměření **na znak**, zatímco v komunikativní funkci se uplatňuje zaměření **na předmět (obsah) sdělení**. Znamená popření funkcí praktických.

2. Spisovný jazyk a funkční styly

a) B. Havránek

S funkčním rozlišením spisovného jazyka a jeho systematizací se poprvé setkáváme ve studii „Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura“ (1932) B. Havránka.

Havránek rozlišuje funkci **komunikativní (obcovací)**, jíž odpovídá jazyk nespisovný (lidový), tedy jazyk každodenního sdělování; v rámci spisovného jazyka pak rozlišuje oblast odborného vyjadřování praktického i vědeckého, spisovné formě je vyhrazen i jazyk hovorový (konverzační). Ve výčtu je zahrnut i jazyk básnický. Z toho vyplývá, že Havránek rozlišuje na jedné straně *funkce sdělovací* (komunikativní, prakticky a teoreticky odbornou) a na druhé straně *estetickou funkci* spisovného jazyka, jimž také přiřazuje tzv. *funkční jazyky* (hovorový neboli konverzační, pracovní neboli věcný, vědecký a básnický; později bylo toto označení přeneseno na funkční styly), a to s vědomím toho, že nejde o roztrídění všech funkcí jazyka, ale těch, které jsou právě nejdůležitější pro úkoly spisovného jazyka.

Podle Havránka je zřejmé – na základě konfrontace funkčních jazyků a stylů –, že každý z nich **má vlastní jazykové prostředky a způsoby užívání**, a není možné povyšovat kterýkoliv funkční jazyk nebo styl nad ostatní. U Havránka byla pozornost věnována **intelektualizaci spisovného jazyka, což znamenalo především snahu po určitosti a přesnosti vyjádření**, ale jak sám Havránek připomíná, i nepřesnost a neurčitost může být funkčně oprávněná. Proto: „Hodnotiti lze jazykový projev jedině **podle jeho adekvátnosti k účelu, podle toho, zda vhodně plní daný úkol**. Nelze hodnotit izolovaná slova, oddělená od jejich funkčního využití“ (Havránek, 1932, s. 63, rovněž srovnej s. 61–63).

b) Estetická funkce a J. Mukařovský

Vztah mezi estetickou funkcí a funkcemi ostatními se snažil vystihnout J. Mukařovský, který navázal na koncepci básnického jazyka a poetické funkce u R. Jakobsona. Součástí Mukařovského koncepcie estetické funkce je **pokus o vymezení postavení estetické funkce mezi funkcemi ostatními. Mukařovský vycházel z faktu, že všechny funkce jsou potenciálně všudypřítomné, že každý akt je doprovázen celým shlukem funkcí**. Vztah funkcí není tedy otázkou hierarchie.

Jeho rozčlenění funkcí je na funkce *bezprostřední* a *znakové*. K funkcím bezprostředním náleží funkce praktické a teoretické, mezi funkce znakové se řadí funkce symbolická a estetická. **Pro estetickou funkci není skutečnost objektem bezprostředním, ale zprostředkovaným**. Estetická funkce je tedy protikladem praktické funkčnosti. Při

funkcích praktických je totiž v popředí objekt. Znak estetický je sám konečným účelem a estetická funkce jej zbavuje praktické funkce.

Mukařovského souběh dvou funkcí uměleckého znaku, tj. funkci *autonomní* a *komunikativní* (srovnej Kubínová, 2001). To znamená, že v některých případech platí, že třeba portrét, historický román je paralelně jednak znakem autonomním (estetickým), jednak sdělovacím, že současně nebo střídavě naplňuje jednu i druhou funkci.

Pokud jde o funkci estetickou v pracích Mukařovského, ale také poetickou funkci v pojetí Jakobsona, lze konstatovat, že oba se orientovali na otázku, **nikoliv po účelu, ale po způsobu fungování**. Všechny definice estetické a poetické funkce je výslovně vymezují jako „zaměření znaku k sobě samému“, „odhalují především cosi podstatného (...) z mechanismů, na jejichž základě dílo účinkuje“ (tamtéž, s. 90).